

Н. М. Калькастарший викладач кафедри психології
Львівський державний університет внутрішніх справ**Н. С. Гриців**магістр психології
Львівський державний університет внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТІЛЕСНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ Б'ЮТИФІКАЦІЇ

У статті розглядаються поняття «тілесності», «образу тіла», «самоідентичності» та «б'ютифікації» як результату впливу сучасних тенденцій на зміну Я-образу особистості. Здійснюється комплексний аналіз впливу на людину соціально-диктованого самовираження в тілі, відповідно заданих шаблонів. Автори описують важливість позитивного ставлення особистості у формуванні процесу здорового сприйняття власного тілесного «Я» та його закономірної зміни на різних вікових етапах зі збереженням власної унікальної самоідентичності.

Ключові слова: тіло, тілесність, образ тіла, б'ютифікація, самоідентичність.

Постановка проблеми. Проблема взаємодії та включення соціальних норм у рамки людської тілесності, а також способи, за допомогою яких соціальне виражається в тілі людини, особливо актуальна в час стрімкого розвитку науки, медицини, новітніх технологій і пропагованого суспільством «культу краси і молодості», що в підсумку впливає на відчуття особистістю власної самобутності та ідентичності. Уявлення про красу, вік, форми тіла, вимога абсолютного тілесного здоров'я стають постійним запитом суспільства до індивіда. Вся сучасна культура починає формувати цей запит і вимагати його виконання від кожної окремої людини, і відповідно, навколо цього запиту до тілесності акумулюються вимоги сучасного суспільства.

Оскільки існування кожного індивіда має соціальний характер, поле розвитку в соціальній площині спрямоване на пошук власної самобутності. Особливий вплив сучасного суспільства спостерігається у тілесному самосприйнятті людини, що проявляється у певних вимогах до вигляду тіла та стандартів краси, наповненні його патернами поведінки, за якими соціум визначає людину, приймаючи чи відкидаючи її.

У філософській традиції, зокрема в екзистенційній філософській думці, тілесність розглядають як єдність «внутрішнього» та «зовнішнього» у людині. Так, екзистенціаліст М. Мерло-Понті визначає «тілесність» як ключове поняття, що є основою буття людини. Для нього тілесність виражає екзистенцію людини і людське в індивіді та становить один зі способів освоєння та сприйняття світу. На його думку, тілесність є результатом взаємопроникнення природної і культурної сфери, що характеризується самоспрямованістю на себе самого (чуттєва рефлексія). Проте в процесі самоставлення суб'єкт, аналізуючи свою відмінність від інших, поступово стає на шлях самовідчуження [3].

У наукових пошуках Е. Леїс, Г. Мерабшвілі, С. Пілецької «тіло» та «тілесність» розглядають через призму єдності біологічного та соціального.

Аналізуючи психологічні дослідження тілесності (О. Соколова, Р. Шонц), «тілесність» визначають виключно як певний ступінь розвитку самосвідомості особистості та становлення тілесної самоідентичності. Завдяки переживанню тілесних відчуттів формується тілесний досвід, що дає можливість індивіду володіти картиною світу як активному суб'єкту [6, с. 32].

У психоаналітичному напрямі кожна особа характеризується як чуттєво-тілесна істота, тому компонент тілесності є вагомим у психічному житті індивіда. За З. Фрейдом, тілесність є продовженням несвідомого, в якому відображаються психологічні проблеми індивіда та витіснені суперечності [11].

За К. Юнгом, тілесність включає в себе не тільки власне «Я», але і «Я-Інших», архетипи колективного несвідомого, що формуються в процесі інтеріоризації та ідентифікації.

У зарубіжній психології основними напрямками розуміння тілесності є вивчення «тіла» як носія певних символічних значень (С. Фішер), «тіло» як сховище власного Я і границя особистісного простору (М. Малер), «тіло» як об'єкт культури та її особливий образ.

У працях Л.С. Виготського «тілесність» описано через призму культурно-історичного розвитку індивіда в суспільстві. Включеність особи в соціальне середовище формує її тілесність під впливом різноманітних його факторів, впливає на кінцевий концепт тіла і програмує свою «тілесну поведінку». Опираючись на специфіку соціальних явищ, особа вибирає систему захисту від впливів, або ж навпаки – культивує ідеальний образ тіла, що реалізується через систему цілеспрямованого

формування фізичного іміджу відповідно до норм, вимог та очікувань соціуму.

Так, Д. Трунов вважає «тілесність» досвідом усвідомлення власного тіла, феноменальний досвід тілесного самобуття, а «тіло» є реальним фізичним об'єктом, репрезентація тіла у свідомості може не збігатися з реальним об'єктивним тілом [7].

Загалом тілесність є багатовимірним феноменом тілесної культури як свідомої діяльності індивіда, орієнтованої на створення тіла і культивування його здоров'я та краси як якісно нової характеристики.

Метою статті є аналіз науково-прикладних розвідок щодо формування тілесності крізь призму вимог сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Ключовий вплив і цінність феномену тілесності у сучасному суспільстві зумовлений розвитком особистості в системі соціальних знаків і подій, що створює конфігурацію т. зв. «культурного тіла». Тому у соціально-культурному контексті «тілесність» – це феноменальний досвід тілесного буття, досвід усвідомлення власного тіла [8].

Друга половина ХХ ст. ознаменувалася стрімким розвитком медичних технологій, нових клінічних практик та інших інновацій, що призвели до зміни концептуалізації тіла.

Першочергово тіло як біологічний субстрат «окультурюється» через включеність людини у суспільство. Тіло набуває ознак тілесності, що є морфофізіологічними ознаками людини, складає біологічну основу соціальної і психічної діяльності індивіда.

Людське тіло має схильність піддаватися трансформаціям із боку різних інстанцій – ідеологічних (соціальних, історичних, культурних), фізичних (бодібілдинг, шейпінг), медичних (естетична медицина), – під впливом яких відбувається коригування тіла людиною і формується новий модус сприйняття реальності.

Поступово тіло перестало розглядатися як щось незмінне, що має зразок для визначення відповідності нормі. У фокусі уваги опиняється не стільки тіло, скільки його потенційні конфігурації та можливості, а дискурс нормалізації й уніфікації замінюється на дискурс кастомізації та індивідуалізації. Вплив медицини зміщується з контролю над тілом і приведення до норми за допомогою технік медікалізації у сферу трансформації тіла за допомогою включення нових характеристик та ідентичностей.

Власне саме тіло, завдяки розширенню способів його модифікації, стає суспільною проблемою. Дійсно, можливості для радикальної зміни зовнішнього вигляду, фізичних кондицій, фізіологічних характеристик вже існують. Водночас зазначений прогрес провокує конфлікт всередині культурної системи між біомедичною ідеологією і моральними нормами суспільства, адже наука дозволяє більше втручатися в людський організм, що дестабілізує наші знання про те, чим є наше тіло, випереджаючи нашу здатність до мораль-

них суджень про те, як далеко наука може зайти в реконструкції людського тіла.

Таким чином, тіло є первинним субстратом, який піддається інкультурації, адже служить засобом зв'язку з реальністю життєвого світу людини і виражається в тілесності як джерелі, засобі та результаті управління процесами взаємодії зі світом за допомогою тіла. М. Фуко висловлювався про владу суспільства над тілом, через яку здійснюється контроль і формуються норми. Якщо людина дотримується норм, висловлюючи це через тілесність, то суспільство схвалює це і підтверджує прийняття людини.

Зрівнювання тілесності людини з вимогами культури, прийняття і вбудовування тілесності в рамки соціальних норм можуть дати людині почуття свого соціального існування. Суспільство вибудовує тілесні кордони, задає умови для певної форми існування. Взаємодія з соціумом і його схвалення дають людині гарантію і підтвердження власної людської природи, яке вона здійснює через дотримання норм, правил, знаків, що відображаються в тілі [6].

Соціум формує цілі інститути моди і краси, індустрію з виробництва засобів догляду за тілом, а в галузях охорони здоров'я з'являються й удосконалюються напрямки пластичної хірургії та естетичної медицини, здатні видозмінити «Я-образ» під відповідний шаблон, маючи в своєму арсеналі та постійно поповнюючи знання про анатомічну будову обличчя та патогенез старіння.

Допустимо і нормально, коли ці методи допомагають людям повернутися в стан психологічного і фізичного комфорту, підкреслюючи природну красу, підтримуючи здорове самопочуття. Проте суспільство дедалі менше зауважує стирання кордонів нав'язаного «правильного тілесного образу», де сучасна культура набуває тілесного характеру – відображається на тілі і робить його основою своїх маніпуляцій.

Тіло як поширений візуальний образ часто використовується в сучасній рекламі. Медіа, інтерпретуючи реальність, відображають не стільки реальність, скільки ідеологічні образи цієї реальності, але суб'єкт сприйняття приймає це навіть без аналізу. Тіло, з погляду феноменологічного підходу, розглядається як цілісна система, що взаємодіє зі світом, а світ взаємодіє з людиною за допомогою її тіла. Тому тіло виступає не лише як фізична субстанція, а й зумовлює будь-які форми взаємодії людини з реальністю.

Можна стверджувати, що людина приречена відчувати, сприймати, розуміти світ таким, яким дозволяє її тіло.

Конструювання сучасною людиною власного «Я-образу» поза соціальністю дедалі частіше стає все складнішим. Як наслідок, перетин площин суспільного й особистісного просторів породжують внутрішні суперечності та конфлікти особистості. Задля досягнення певної форми тілесного образу тілесність може стати кінцевою метою для

підтвердження входження в соціум і завоювання певного соціального середовища.

Прикладом можуть слугувати нав'язані ЗМІ культури унісексу, де відбувається розмивання тілесних відмінностей між чоловіком та жінкою, чи відповіддю чоловіків як протест на такі модні тенденції через посилення проявів маскуліності (носіння бороди, спорт, татування). Через перебування в ситуації постійної зміни орієнтирів та образів людина потрапляє під ризик втрати власної ідентичності та самобутності, як наслідок, вона починає конструювати віртуальні образи в соціальних мережах, відбувається підміна реального на віртуальне, яку згодом дуже віжко утвердити в площині реальної дійсності, що загрожує рядом психологічних проблем.

За допомогою «другого тіла» людина набуває іншого виміру, оскільки формування такої «порожньої сутності» у віртуальному просторі можна здійснити набагато простіше, адже в повсякденних практиках людина неминуче перебуває в рамках систем рольових відносин, випадання з яких приховує у собі явні ризики для життєдіяльності.

Соціальні мережі, побудовані на єдиних принципах, також стають ґрунтом для прийняття людиною образу, відірваного від її повсякденної реальної дійсності – диктатура зародження епохи симулякрів несе у собі загрозу втрати ідентичності та індивідуальності.

Основні труднощі виявляються в стрімкому нашаруванні та зміні норм сучасного суспільства. Результатом такого стрибкоподібного прийняття тілом норм стає повсюдна мімікрія і формування суспільством нових помилкових форм самоідентичності, яка стає мозаїчною: людина намагається вкоренити себе в структурі, але вона вкрай швидко розпадається. Суспільні орієнтири швидко розмиваються, ув'язнюючи людину у вакуумі. Виникає відчуття спустошеності, норми безликості і тиша суспільства, що за відсутності нової реальності стає суцільним відображенням копій і породжує лише негативні емоції. Якщо внутрішнє самопочуття збігається із зовнішніми суспільними запитами, породжується рівновага і справжність. Людина піддається впливам соціуму, одночасно сама здійснюючи впливи, реалізуючи свою внутрішню природу, шукаючи комфортні для себе норми, вибудовуючи межі.

Висновки. Уявлення про красу людського тіла, про процеси старіння і омолодження, про прийнятну поведінку та норми фізичного і духовного здоров'я людини не бувають незмінними. Ці уявлення схильні до процесу соціального конструювання і залежать від тимчасового, соціального, культурного, етнорелігійного та іншого контекстів. У людей дедалі частіше зустрічається переконання, що все можна коригувати, змінювати відповідно до зразків, нав'язаних масовою культурою. Сучасна одержимість здоров'ям і красою є спробою вийти за обмежені

кордони власного тіла. Однак ці межі існують, їх не можна скасувати, так само як і тимчасовість нашого існування.

Феномен тілесності відображає глибоку взаємозалежність соціального і біологічного (тіла) людини. Відбувається постійне активне вкраплення соціальності в форми тіла. Суспільство постійно висуває запити на тілесність певного типу, а через конструювання тілесності людина виконує суспільний запит і включає себе в соціум, стаючи його частиною і повноцінним учасником. Тілесність набуває рис зовнішнього вираження внутрішнього життя людини і стає повноправним екзистенціалом людського буття.

Суспільство через різні канали надходження інформації, більшою мірою медійні, нав'язує нові канони людської тілесності, що сприймаються індивідом як еталонні. Відбувається відчуження від власного тіла / тілесності, разом із чим змінюються особистісна, світоглядна установки та відбувається підміна цінностей.

Література:

1. Галашова Н.Б., Камарова Н.А., Черных Е.И. О подходах и методах исследования тела как визуального образа в рекламном тексте. *Вестник ТГПУ*. 2015. № 5. С. 196–199.
2. Кириленко Е.И. Архитектоника человеческого тела: культурно-символический аспект. *Вестник Томского гос. пед. у-та (TSPU Bulletin)*.
3. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. Санкт-Петербург : Наука, 1999. 605 с.
4. Михель Д.В. Тело в западной культуре. Саратов : Научная книга, 2000. 171 с.
5. Мороз А.С. Зарождение «не-тела» в онлайн-коммуникациях: риски для российской молодежи. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/zarozhdenie-ne-tela-v-onlayn-kommunikatsiyah-riski-dlya-rossiyskoy-molodezhi>.
6. Соколова Е.Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности. Москва : Изд-во МГУ, 1989. 216 с.
7. Трунов Д.Г. Феноменальные модусы телесного бытия. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. 2010. № 1. С. 20–24.
8. Тхостов А.Ш. Топология субъекта (опыт феноменологического исследования). *Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология*. № 2. С. 311–315.
9. Фадеева К.-М.О. Вимірювання специфічних конструктів тілесності у психології. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. №3 (20). С. 165–170.
10. Энциклопедия глубинной психологии / под ред. А.М. Боковикова. Москва : Когито-Центр, 1998. 784 с.

Калька Н. Н., Грыцив Н. С. Трансформация телесности сквозь призму современной бьютификации

В статье рассматриваются понятия «телесности», «образа тела», «самоидентичности» и «бьютификации» как результат влияния современных тенденций на смену Я-образа личности. Осуществляется комплексный анализ влияния на человека социально-диктуемого самовыражения в теле согласно заданным шаблонам. Авторы описывают важность позитивного отношения личности в формировании процесса зрительного восприятия собственного телесного «Я» и его закономерного изменения на разных возрастных этапах с сохранением собственной уникальной самоидентичности.

Ключевые слова: тело, телесность, образ тела, бьютификация, самоидентичность.

Kalka N. M., Hrytsiv N. S. Transformation of corporeality for perfect look

The article deals with the concepts of “physicality”, “body image”, “self-identity” and “perfect look” as a result of the influence of modern tendencies on the change of the self-image of personality. A comprehensive analysis of the influence on the person of socially dictated self-expression in the body, correspondingly given patterns, and, as a result, the forging of true self-identity or its loss, is carried out on a person. The authors describe the importance of the positive attitude of the individual in shaping the process of a healthy perception of his own bodily “I” and his logical change at different age stages, with the preservation of his own unique identity.

Key words: body, corporeality, body image, perfect look, self-identity.